

การพัฒนาคลินิกโรคไตเรื้อรังเครือข่ายจังหวัดหนองคาย

มณีวรรณ ตั้งขจรศักดิ์, วันเพ็ญ วิศิษฐ์ชัยนนท์, ธันย์ชนก รุ่งเรือง,

กมลฐา เกย์ดำนกลาง, ธันนัทศิริศานต์, บงกชจันทร์ กลนานนท์

บทคัดย่อ

โรงพยาบาลหนองคาย มีบทบาทเป็นแม่ข่ายในการดูแลผู้ป่วยในจังหวัดหนองคาย รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน ผู้ป่วยโรคไตมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เฉลี่ยปีละประมาณมากกว่าร้อยละ 20 ผู้ป่วยโรคไตระยะสุดท้ายที่ต้องรักษาโดยการบำบัดทดแทนไตต้องมีภาระในการเดินทางไปโรงพยาบาลเพื่อฟอกเช่นเดียวกับผู้ป่วยที่ล้างไตทางช่องท้องต้องมีผู้ดูแล และค่าใช้จ่ายค่าน้ำยาล้างไต ทำให้เกิดภาระทั้งค่าใช้จ่ายในการรักษาของกองทุนสุขภาพ รวมทั้งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและญาติ ทั้งด้านการเงินและเวลาที่สูญเสียไป โรงพยาบาลหนองคายในฐานะแม่ข่ายในจังหวัด และยังเป็นผู้ที่รับผิดชอบหลักของงาน Service plan สาขาไต เขตสุขภาพที่ 8 โดยคณะกรรมการไตจังหวัดหนองคาย ได้ออกแบบการจัดตั้งคลินิกโรคไตเรื้อรัง รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ในคลินิกเพื่อนำไปดำเนินการจัดบริการให้แก่ผู้ป่วยโรคไต เพื่อให้การชะลอไตเสื่อมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการจัดบริการ “คลินิกโรคไตเรื้อรัง” (Chronic Kidney Disease Clinic: CKD clinic) ในโรงพยาบาลเครือข่ายจังหวัดหนองคายทุกแห่ง และสามารถชะลอไตเสื่อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน รูปแบบการศึกษาคือ Action research โดยศึกษาระบบการดูแลและพัฒนาระบบของการจัดการคลินิกโรคไตเรื้อรังเครือข่ายจังหวัดหนองคาย ระยะเวลาในการศึกษา 1 ตุลาคม 2556 ถึง 30 กันยายน 2559 ใช้สถิติบรรยาย ค่าเฉลี่ย ร้อยละในการวิเคราะห์ข้อมูล

จากผลการศึกษาพบว่า ผู้ป่วยที่มีค่าอัตราการกรองของไตลดลงน้อยกว่า $4 \text{ cc}/1.72 \text{ m}^2/\text{min}$ เป็นร้อยละ 60.27 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่สมาคมโรคไตกำหนดนั้นหมายถึงมีการชะลอไตเสื่อมได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถชะลอไตเสื่อมได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 10 มีการจัดบริการ CKD clinic ครอบคลุมโรงพยาบาลในจังหวัดหนองคาย (โรงพยาบาลชุมชนและโรงพยาบาลทั่วไป) และผ่านเกณฑ์การประเมินทุกแห่ง (ร้อยละ 100) มีทีมสหวิชาชีพ ครอบคลุมทุกโรงพยาบาลในเครือข่าย ส่วนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีการนำรูปแบบไปดำเนินการทุกแห่ง นอกจากนี้ยังมีแนวทางการดูแลผู้ป่วยโรคไตเสื่อม ที่เป็นแนวทางเดียวกันทั้งจังหวัดมีระบบฐานข้อมูลโดยเฉพาะโรงพยาบาลหนองคายที่มีการพัฒนาให้สามารถจัดเก็บและติดตามผู้ป่วยรายบุคคลได้

คำสำคัญ: คลินิกโรคไตเรื้อรัง, CKD clinic

บทนำ

โรงพยาบาลหนองคายเป็นโรงพยาบาลทั่วไปขนาด 349 เตียง ซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำจังหวัดหนองคาย มีบทบาทเป็นแม่ข่ายในการดูแลผู้ป่วยในจังหวัดหนองคาย บึงกาฬ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้านจากปัญหาผู้ป่วยโรคไตที่มีจำนวนมากขึ้น มีการศึกษาที่พบว่าเขตภาคอีสานมีความชุกของโรคไตเรื้อรังสูงถึงร้อยละ 20.4 ซึ่งสูงกว่าภาคกลางและภาคใต้¹ สอดคล้องกับสถิติจังหวัดหนองคายปี 2556-2558 จำนวนผู้ป่วยโรคไตมีแนวโน้มสูงขึ้นเฉลี่ยปีละประมาณมากกว่าร้อยละ 20 โดยมีผู้ป่วยโรคไตเสื่อมระยะที่1-3 จำนวน 9,504 รายในปี 2556 และเพิ่มเป็น 12,906 และ 16,670 รายในปี 2557 และ 2558 ตามลำดับ ผู้ป่วยโรคไตระยะที่4-5 เพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ10 มีจำนวน 701 , 772 และ 850 ในปี 2556 , 2557 และ 2558 ตามลำดับ ส่วนผู้ป่วยโรคไตระยะสุดท้ายที่ต้องรักษาโดยการบำบัดทดแทนไตได้แก่ล้างไตทางช่องท้องและการฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียมปี 2558 จำนวน 550 ราย ซึ่งผู้ป่วยที่ได้รับการบำบัดทดแทนไตต้องมีการะในการเดินทางไปโรงพยาบาลเพื่อฟอกเลือดสัปดาห์ละ 2-3 ครั้ง ครั้งละ 4-5 ชั่วโมง เมื่อรวมระยะเวลาในการเดินทางแล้วอาจต้องเสียเวลา 12-15 ชั่วโมง/สัปดาห์ รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการฟอกเลือดครั้งละ 2,000 – 3,000 บาท หรือประมาณ เดือนละ 20,000 บาท /ราย ส่วนผู้ป่วยที่ล้างไตทางช่องท้องต้องมีผู้ดูแล และค่าใช้จ่ายค่าน้ำยาล้างไต 20,000 บาท/เดือนรวมค่าใช้จ่ายประมาณ 200,000 บาทต่อรายต่อปี ทำให้เกิดภาระทั้งค่าใช้จ่ายในการรักษาของกองทุนสุขภาพ รวมทั้งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและญาติผู้ดูแลทั้งด้านการเงินและเวลาที่สูญหายไป ซึ่งโรคไตนั้นส่วนใหญ่เป็นภาวะแทรกซ้อนของกลุ่มโรค NCDs เป็นการเจ็บป่วยเรื้อรัง จากการศึกษาพบว่าโรคเบาหวาน และความดันโลหิตสูงเป็นสาเหตุส่วนใหญ่ของโรคไตเรื้อรัง¹ ซึ่งมีระยะเวลาการรักษาต่อเนื่องยาวนาน มีผลให้มีค่ารักษาสูง แต่ยังไม่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ โรงพยาบาลหนองคายในฐานะแม่ข่ายในจังหวัด และยังเป็นโรงพยาบาลที่รับผิดชอบหลักของงาน Service plan สาขาไตเขตสุขภาพที่8 โดยคณะกรรมการไตจังหวัดหนองคาย นำโดยอายุรแพทย์โรคไตและคณะ ได้ออกแบบการจัดตั้งคลินิกโรคไตเรื้อรังรวมทั้งกิจกรรมต่างๆในคลินิกเพื่อนำไปดำเนินการจัดบริการให้แก่ผู้ป่วยโรคไต เพื่อให้การชะลอไตเสื่อมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และมีแนวทางการดูแลที่ชัดเจน มีระบบการส่งต่อเพื่อให้ผู้ป่วยรับการดูแลที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อให้มีการจัดบริการ “คลินิกโรคไตเรื้อรัง” (Chronic Kidney Disease Clinic: CKD clinic) ในโรงพยาบาลเครือข่ายจังหวัดหนองคายทุกแห่ง และสามารถชะลอไตเสื่อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ขอบเขต

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบ Action research ใช้แนวคิด P-D-C-A เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยศึกษาผลของการพัฒนาคลินิกโรคไตเรื้อรังเครือข่ายจังหวัดหนองคาย แบ่งการศึกษาเป็น 3 ระยะ ระยะเวลาในการศึกษา 1 ตุลาคม 2556 ถึง 30 กันยายน 2559 ใช้สถิติบรรยาย ค่าเฉลี่ย ร้อยละในการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการศึกษา

1) กำหนดรูปแบบการจัดการ CKD clinic ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับโรงพยาบาลจังหวัด โรงพยาบาลชุมชน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยแต่ละระดับมีบทบาทที่แตกต่างกัน ทั้ง 3 ระดับจะมีการดูแลผู้ป่วย มีการส่งต่อ มีการให้ความรู้แก่ผู้ป่วยและญาติ มีการติดตามเยี่ยมและประเมินผลตามองค์ประกอบที่กำหนด โดยให้ความสำคัญที่พยาบาลประจำคลินิก (CKD manager) เป็นผู้จัดการทั้งหมดประสานกับสหวิชาชีพ และติดตามผู้ป่วย หากแพทย์มีการหมุนเวียนบ่อยแต่มีพยาบาลมีการจัดการต่อเนื่องได้ ช่วงรอยต่อก็จะเป็นผลดีกับผู้ป่วย

2) สร้างเกณฑ์เพื่อใช้ในการประเมินผล เรียกว่าเกณฑ์ “CKD clinic คุณภาพ” โดยต้องผ่านเกณฑ์อย่างน้อยร้อยละ 80 เพื่อให้โรงพยาบาลประเมินตนเองเพื่อพัฒนาและคณะกรรมการใช้ประเมิน

3) การเตรียมคนและพัฒนาศักยภาพบุคลากร ได้แก่ สหวิชาชีพ มีแพทย์ พยาบาล เภสัชกร นักกำหนดอาหาร/โภชนาการ และนักกายภาพบำบัด พัฒนาศักยภาพบุคลากร เพื่อให้ทีมสหวิชาชีพมีความรู้และความมั่นใจในการให้การดูแลเฉพาะแก่ผู้ป่วยโรคไต

4) มีระบบพี่เลี้ยง โรงพยาบาลหนองคายและทีมสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดจะเป็นพี่เลี้ยงช่วยดูแลโรงพยาบาลชุมชนและรพ.สต

5) การติดตามผลปีละ 2 ครั้ง

6) จัดทำสื่อที่ใช้ด้วยกันได้ทั้งจังหวัด (และทั้งเขตสุขภาพ) เพื่อให้ความรู้ครบทุกเรื่องที่ผู้ป่วยควรรู้

7) สนับสนุนให้มีการตรวจวัด Creatinine (ค่าของเสียของไต) ด้วยวิธี enzymatic method และนำค่า creatinine ที่ได้มาคำนวณหาค่า eGFR ด้วยสูตรคำนวณ EPI ใช้เป็นแนวทางเดียวกันทั้งจังหวัด สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของสมาคมโรคไต

8). พัฒนาเครือข่ายการดูแลผู้ป่วย ได้แก่ เครือข่ายบุคลากร ภาคประชาชน จิตอาสาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผลการศึกษา

ระยะที่ 1 ระหว่าง 1 ตุลาคม 2556-30 กันยายน 2557 ทบทวนปัญหาการดำเนินงานคลินิกโรคไตเรื้อรังพบว่า ยังไม่ได้แยกออกจากคลินิกอายุรกรรม จึงได้พัฒนารูปแบบการจัดบริการCKD clinic จากแนวทางของสมาคมโรคไตแห่งประเทศไทยและกระทรวงสาธารณสุข² ซึ่งประกอบด้วย 3องค์ประกอบคือ ให้บริการโดยบุคลากรทีมสหวิชาชีพ³ มีโปรแกรมการให้ความรู้⁴ เรื่อง และมีระบบฐานข้อมูลโรคไต ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดบริการโครงสร้างการดำเนินงาน CKD clinic โดยนำร่องที่โรงพยาบาลหนองคาย และในระดับชุมชนที่ชุมชนบ่อหิน

ผลการดำเนินงานพบว่า ในโรงพยาบาลหนองคายสามารถจัดบริการได้ครบตามองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ อัตราการกรองของไตลดลงน้อยกว่า 4 cc/1.72 m²/min เป็นร้อยละ 81.24 ซึ่งมากกว่าร้อยละ 50 ตามที่สมาคมโรคไตกำหนดสามารถชะลอความเสื่อมของไตได้ รวมทั้งการดำเนินงานในระดับปฐมภูมิที่ชุมชนบ่อหิน พบว่า มีการคัดกรองผู้ป่วยแล้วคืนข้อมูลแก่ผู้ป่วย ติดตามผลโดยพยาบาล อสม.และจิตอาสา มีชมรมคนรักไต มีคนต้นแบบและนวัตกรรมสื่อการสอนลูกหัดทิมและนวัตกรรมค่าเงินบาทแทนค่าไต ทำให้ผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังเข้าใจง่าย รู้จักดูแลตนเอง มีการชะลอไตเสื่อมได้โดยผู้ป่วยไตเรื้อรังระยะที่2และระยะที่3 มีจำนวนลดลง10-15%ไตรยะที่4 (ศึกษาในผู้ป่วยรายเดิม มีค่าการกรองของไตดีขึ้น)

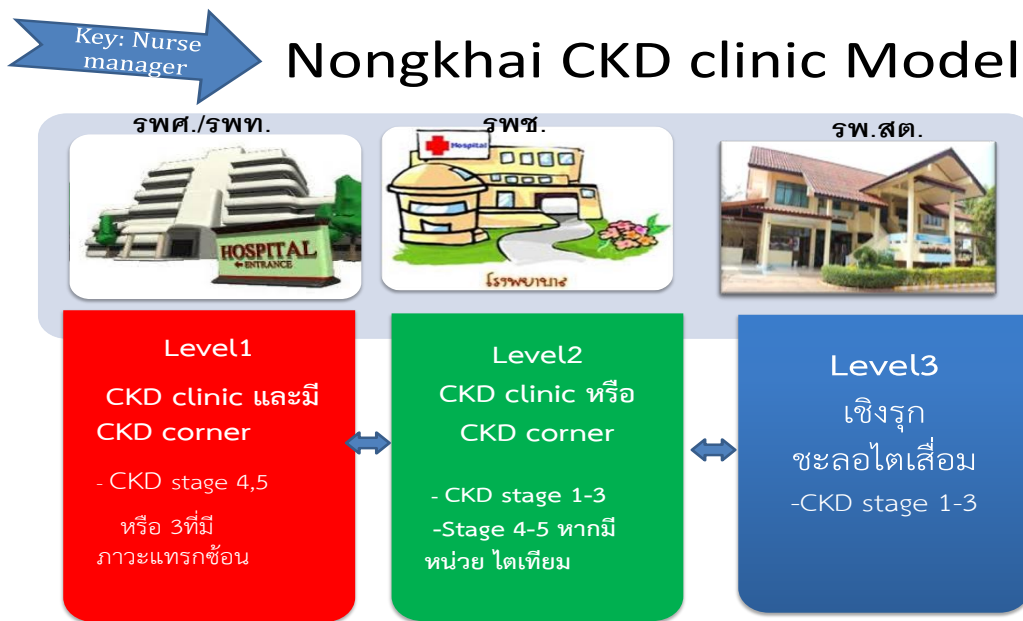
ระยะที่ 2 ระหว่าง 1 ตุลาคม 2557-30 กันยายน 2558 มีการกำหนดรูปแบบการจัดการ CKD clinic ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับโรงพยาบาลจังหวัด โรงพยาบาลชุมชน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยแต่ละระดับมีบทบาทที่แตกต่างกัน ทั้ง 3 ระดับจะมีการดูแลผู้ป่วย มีระบบการส่งต่อ มีการให้ความรู้แก่ผู้ป่วยและญาติ มีการติดตามเยี่ยมและประเมินผลตามองค์ประกอบที่กำหนด โดยให้ความสำคัญที่พยาบาลประจำคลินิก (CKD manager) เป็นผู้จัดการทั้งหมด ประสานกับสหวิชาชีพ และติดตามผู้ป่วย เนื่องจากในโรงพยาบาลชุมชนแพทย์มีการหมุนเวียนบ่อย

- ระดับที่1 (CKD clinic level1) รูปแบบ มี CKD clinic เต็มรูปแบบและมี CKD corner โดยจัดบริการในโรงพยาบาลหนองคายซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำจังหวัด จัดบริการในรูปแบบ CKD clinic เต็มรูปแบบ ดูแลผู้ป่วยไตเสื่อมระยะที่ 4-5 และมี CKD corner ในคลินิกเบาหวานและความดันโลหิตสูง ดูแลผู้ป่วยไตเสื่อมระยะที่ 1-3 ซึ่งเป็นผู้ป่วยที่มีภาวะแทรกซ้อนทางไตจะได้รับการดูแลแต่เนิ่นๆเพื่อชะลอความเสื่อมของไตให้ช้าลงมีแนวทางการดูแลที่เป็นแนวทางเดียวกันทั้งจังหวัด ช่วยให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันและเท่าเทียมกัน มีทีมสหวิชาชีพร่วมดูแล ประกอบด้วย อายุรแพทย์โรคไต พยาบาลวิชาชีพ เภสัชกร นักกำหนดอาหาร/นักโภชนาการ นักกายภาพบำบัดโดยผู้ป่วยจะได้รับการดูแลครบวงจร ทั้งการประเมิน รักษา ดูแล แนะนำเรื่องอาหาร ยา การออกกำลังกาย ให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของผู้ป่วยจากสหวิชาชีพ

- ระดับที่2 (CKD clinic level 2) รูปแบบ จัดเป็น CKD clinic เต็มรูปแบบหรือเป็น CKD corner ก็ได้ตามบริบทของโรงพยาบาล เป็นการจัดบริการในระดับโรงพยาบาลชุมชน จำนวน 8 แห่ง สำหรับโรงพยาบาลชุมชนที่มีศักยภาพก็จัดรูปแบบเหมือนโรงพยาบาลจังหวัดได้ เช่นโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชท่าบ่อซึ่งเป็นโรงพยาบาลชุมชนขนาดใหญ่ จัด CKD clinic เต็มรูปแบบดูแลผู้ป่วยไตเสื่อมระยะที่ 4-5 และมี CKD corner ดูแลผู้ป่วยไตเสื่อมระยะที่ 1-3 ส่วนโรงพยาบาลชุมชนอื่นๆจะดูแลผู้ป่วยไตเสื่อมระยะที่ 1-3 มีทีมสหวิชาชีพร่วมดูแลประกอบด้วย แพทย์ พยาบาล เภสัชกร นักกำหนดอาหาร/นักโภชนาการและนักกายภาพบำบัด

- ระดับที่3 (CKD clinic level 3) ให้บริการในระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (รพ.สต.) จำนวน 74 แห่ง ดูแลผู้ป่วยไตเสื่อมระยะที่1-3 โดยพยาบาลวิชาชีพประจำ รพ.สต.เน้นการดูแลเชิงรุก เชิงป้องกัน ส่งเสริมสุขภาพ

การจัดบริการ CKD clinic ตามรูปแบบ 3 ระดับ ดังกล่าวข้างต้น เป็นการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่าย คือ เมื่อหน่วยบริการระดับปฐมภูมิคัดกรองผู้ป่วยกลุ่มเสี่ยง พบผู้ป่วยที่มีภาวะแทรกซ้อนทางไต จะแบ่งผู้ป่วยโรคไตเสื่อมออกเป็นระยะต่างๆ ทั้งหมด 5 ระยะ ตามค่าอัตราการกรองของไต eGFR (Estimated Glomerular Filtration Rate) มีการรับ-ส่งต่อผู้ป่วยมาดูแลใน CKD clinic ตามระยะการเสื่อมของไตที่คัดกรองได้การจัดบริการดังกล่าวเป็นการสนับสนุนการจัดบริการตั้งแต่ระดับปฐมภูมิถึงระดับตติยภูมิ (ภาพที่1)

คณะกรรมการไตจังหวัดหนองคายโดยโรงพยาบาลหนองคาย ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบหลัก (focal point) service plan สาขาไตของเขตสุขภาพที่ 8 ซึ่งประกอบด้วย 7 จังหวัด คือ อุดรธานี สกลนคร นครพนม หนองคาย บึงกาฬ หนองบัวลำภู และเลย เป็นผู้ผลักดันให้เกิดการพัฒนาไปพร้อมกันทั้งเขตสุขภาพ เพื่อให้การจัดบริการ CKD clinic บรรลุผลจึงได้พัฒนาสื่อการสอนผู้ป่วยโรคไตในรูปแบบภาพพลิก ที่ครอบคลุมเนื้อหา 3 องค์ประกอบคือ ความรู้เรื่องโรคไต การช้ยาในผู้ป่วยโรคไต อาหารสำหรับผู้ป่วยโรคไต และ การบำบัดทดแทนไต ในส่วนของอาหารโรคไตได้พัฒนารูปแบบการจัดการด้านอาหารผู้ป่วยโรคไต โดยความร่วมมือของโภชนากรในจังหวัดหนองคาย ร่วมกับจังหวัดในเขตสุขภาพที่8 ได้มีการนำเสนอตัวอย่างเมนูอาหารอีสานที่ปรับสูตรให้เหมาะสมกับผู้ป่วยโรคไต และเหมาะกับบริบทของคนในพื้นที่ เช่น เมนูส้มตำไตสบาย ลาบไข่ขาว แกงอ่อม ป่นปลา เป็นต้น และมีการเผยแพร่ นำไปใช้ใน CKD clinic ของเขตสุขภาพที่ 8 ทุกแห่ง มีสูตรตัวอย่างการปรุงอาหารโรคไตที่เว็บไซต์ของโรงพยาบาลหนองคายเพื่อให้ผู้ที่สนใจเข้ามาสืบค้นข้อมูลได้อีกด้วย และยังมีการใช้โมเดลอาหารตัวอย่างในการสอนสัดส่วนอาหารที่เหมาะสมในการรับประทานอาหารของผู้ป่วยโรคไต เพื่อให้ผู้ป่วยเข้าใจได้ง่ายขึ้น (ภาพที่2)

ภาพที่2 ภาพพลิกสื่อการสอน ชุดความรู้เรื่องโรคไต

นอกจากนี้คณะทำงานโรคไตจังหวัดหนองคายยังได้มีการจัดแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการจัดการ CKD เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน CKD clinic ในระดับต่างๆ เพื่อพัฒนาแนวทางการดูแลร่วมกันเนื่องจากยังไม่มีหลักสูตรในการอบรม CKD clinic ของกระทรวงสาธารณสุข จึงได้จัดให้มีโครงการให้ความรู้แก่ CKD manger และทีมสหวิชาชีพที่ร่วมดูแลผู้ป่วยใน CKD clinic เนื้อหาในการจัดอบรมประกอบด้วย ความรู้เรื่องโรคไต การจัดการ CKD clinic โดยพยาบาลประจำคลินิก การบริหารยาโรคไต การให้ความรู้เรื่องอาหารโรคไต และการออกกำลังกายในผู้ป่วยโรคไต เพื่อให้ทีมสหวิชาชีพมีความรู้ในการปฏิบัติงานในคลินิกได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งสามารถประเมินศักยภาพของทีมสหวิชาชีพได้จากผลการดำเนินการใน CKD clinic ได้แก่ ความสามารถการคัดกรอง การประเมิน การติดตาม การส่งต่อ และการประสานงานภายในเครือข่ายได้เป็นอย่างดี

พัฒนาเครือข่ายการดูแลผู้ป่วย ได้แก่เครือข่ายบุคลากร เพื่อให้ติดต่อ สื่อสาร ส่งต่อผู้ป่วยได้อย่างคล่องตัวตั้งแต่ระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลจังหวัด มีไลน์กลุ่มสื่อสารกันได้รวดเร็ว ส่วนเครือข่ายภาคประชาชนที่ช่วยดูแลที่บ้านได้แก่ อสม.และผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจิตอาสาผู้ป่วยโรคไต ชมรมคนรักไต มีชุมชนต้นแบบในการดูแลผู้ป่วยในชุมชน

มีการพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลผู้ป่วยโรคไตเพื่อให้สามารถนำข้อมูลผลการตรวจต่างๆของผู้ป่วยมาวิเคราะห์และประมวลผลได้เพื่อใช้เป็นการวัดผลการดำเนินงานของคลินิกคือค่าการเปลี่ยนแปลงของอัตราการกรองของไต ประชุมเจ้าหน้าที่งานสารสนเทศ เพื่อจัดการข้อมูลให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

นิเทศ ติดตาม โรงพยาบาลที่เยี่ยมโรงพยาบาลนอกร่วมกับสำนักงานสาธารณสุข เพื่อช่วยประเมินให้ข้อเสนอแนะ และชื่นชมผลการดำเนินการ

ประเมินผลการดำเนินการ CKD clinic คุณภาพโดยให้โรงพยาบาลทุกแห่งนำเสนอผลการดำเนินการและเยี่ยมชมหน้างาน

ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปีละ 2 ครั้ง เพื่อให้มีเวทีนำเสนอผลงาน ความก้าวหน้าและนวัตกรรม เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปพัฒนาต่อยอด

ผลการดำเนินการในระยะที่ 2 มีการพัฒนาแบบประเมิน CKD clinic คุณภาพ เพื่อใช้ประเมินโรงพยาบาลระดับ S ,M, และ F โดยใช้แนวทางของสมาคมโรคไตแห่งประเทศไทยและเพิ่มรายการประเมิน

ด้านสื่อการสอนและนวัตกรรม เพื่อให้โรงพยาบาลประเมินตนเองเพื่อพัฒนาและคณะกรรมการใช้ประเมิน ขยายการดำเนินงานในโรงพยาบาลชุมชนทุกแห่ง พบว่าโรงพยาบาลระดับ S, M2 ผ่านเกณฑ์ประเมินโดยได้ คะแนนมากกว่าร้อยละ80 ของแบบประเมิน ส่วนระดับF2 ผ่านเกณฑ์ในระดับ ร้อยละ 80 ทั้ง 2 แห่ง

ระยะที่ 3 ระหว่าง 1 ตุลาคม 2558-30 กันยายน 2559จัดมีการดำเนินงาน CKD clinic ใน โรงพยาบาลระดับ F 3 และ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทุกแห่ง และมีการประเมินทุก 6 เดือน มีระบบ ที่เยี่ยมห้องนำทีมโดยคณะกรรมการ service plan ไต และงานโรคไม่ติดต่อสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด หนองคาย เพื่อติดตามและให้คำแนะนำและความช่วยเหลือการดำเนินงาน

ผลการดำเนินการ พบว่า สามารถจัดบริการ CKD clinic ได้ทุกโรงพยาบาลและผ่านเกณฑ์ทุกแห่ง โดยโรงพยาบาลระดับM2 และ F2 รวม 4 แห่ง จัด CKD clinic แยกชัดเจน โรงพยาบาลระดับ F3 จัดใน รูปแบบ CKD corner มีสหสาขาตามเกณฑ์ ส่วนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพมีการจัดบริการทุกแห่ง แต่ที่มีการ จัดการเชิงคุณภาพและเป็นต้นแบบได้จำนวน 15 รพ.สต.(ร้อยละ20.27) อัตราการกรองของไตลดลงน้อยกว่า 4 cc/1.72 m²/min เป็นร้อยละ 60.27 (ภาพรวมจังหวัด2559) จากผลการดำเนินงานที่สามารถสร้าง เครือข่ายคลินิกโรคไตเรื้อรังได้ จึงนำสู่การพัฒนาแบบประเมิน CKD clinic คุณภาพ ที่ประเมินในมิติคุณภาพ การดูแล โดยแบบประเมินเดิมใช้ประเมินเชิงโครงสร้างของคลินิก รวมทั้งส่งเสริมให้มีการจัดบริการ CKD clinic (corner) ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทุกแห่งในปี 2560โดยเน้นเชิงคุณภาพร่วมบูรณาการกับ งานโรคไม่ติดต่อเรื้อรังและ DHS

ตารางที่ 1 ข้อมูลการดำเนินงานการพัฒนาเครือข่ายคลินิกโรคไตเรื้อรังเครือข่ายจังหวัดหนองคาย

	ระยะที่ 1	ระยะที่ 2	ระยะที่ 3
ร้อยละโรงพยาบาลที่มีการจัดตั้ง CKD clinic			
ระดับ S (รพ.หนองคาย)	1(100)	1(100)	1(100)
ระดับ M2 (ท่าบ่อ,โพนพิสัย)	0	2(100)	2(100)
ระดับ F2 (ศรีเชียงใหม่,สังคม)	0	2(100)	2(100)
ระดับ F3(สระใคร,เฝ้าไร่,รัตนวาปี,โพธิ์ตาก)	0	4(100)	4(100)
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล	-	37(50)	74(100)
ผ่านเกณฑ์ประเมินCKD คุณภาพร้อยละ80ขึ้นไป	S	S1,M2	S1,M2 F2,F3 9(100)
ค่าอัตราการลดลงของ eGFR<4 ml/min/1.73mL/ปี>50%	81.24*	58.5	60.27
ผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังรายใหม่	33.5	33.3	27.3

* เฉพาะโรงพยาบาลหนองคาย

สรุปผลการศึกษา วิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการจัดบริการ “คลินิกโรคไตเรื้อรัง”(Chronic Kidney Disease Clinic: CKD clinic) ในโรงพยาบาลเครือข่ายจังหวัดหนองคายทุกแห่ง และสามารถชะลอไตเสื่อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน การศึกษาแบ่งเป็น 3 ระยะคือ ระยะที่1 เนื่องจากระยะเริ่มแรก ยังไม่มีรูปแบบการพัฒนาที่ชัดเจน โดยระยะนี้เน้นการพัฒนาต้นแบบคือในโรงพยาบาลหนองคายเชื่อมโยงเครือข่ายชุมชนเมือง โดยการจัดตั้ง CKD clinic แยกออกมาจากคลินิกอายุรกรรม เพื่อพัฒนาให้ได้ตามองค์ประกอบของสมาคมโรคไตและกระทรวงสาธารณสุข ได้แก่ 1) บุคลากร 2) โปรแกรมความรู้ 4 เรื่อง 3) ฐานข้อมูล ซึ่งปัญหาได้แก่บุคลากรไม่เพียงพอ ภาระงานมาก แต่ก็สามารถจัดการให้ลงตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ บูรณาการงานด้วยกัน ทั้งสหสาขาวิชาชีพ และมีนวัตกรรมช่วยในการทำงานที่สะดวกมากขึ้น มีเครือข่าย CKD ทั้งจังหวัด สามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างไร้รอยต่อ ทำให้ได้รูปแบบและมั่นใจในการขยายผลต่อไป ในระยะที่2 จึงได้ออกแบบ CKD clinic ออกเป็น 3 Level ระดับโรงพยาบาลจังหวัด โรงพยาบาลชุมชน และระดับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล. โดยกำหนดชัดเจนว่าแต่ละ Level ทำอะไรบ้าง และเชื่อมโยงกันอย่างไร และออกแบบเกณฑ์การประเมิน CKD clinic คุณภาพ เพื่อใช้ประเมินตนเองเบื้องต้นและประเมินจากทีมเพื่อพัฒนางานต่อเนื่อง พัฒนาสื่อการสอนผู้ป่วยโรคไตในรูปแบบภาพพลิกโดยความร่วมมือของสหสาขาวิชาชีพในจังหวัดหนองคาย และเขตสุขภาพที่8 ทำให้การสื่อต่อผู้ป่วยชัดเจนยิ่งขึ้น ระยะนี้เน้นการขยายการจัดตั้งคลินิกโรคไตเรื้อรังไปโรงพยาบาลชุมชนและรพ.สต. โดยมีทีมพี่เลี้ยงจากโรงพยาบาลหนองคายและสำนักงานสาธารณสุขติดตามนิเทศ พี่ช่วยน้อง ปัญหาในการดำเนินการคือ ขาดแคลนอัตรากำลังพยาบาล (CKD manager) ใน CKD clinic พยาบาล 1 คน ดูแลหลายงาน แก้ไขโดยบูรณาการกับงานโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง กรณีมีคณย้ายเปลี่ยนคนใหม่ มีพัฒนาศักยภาพทุกปี ปัญหาระบบฐานข้อมูลไม่สมบูรณ์ ได้จัดอบรมบุคลากรทั้งจังหวัด และนำโปรแกรม chronic link มาใช้ในปี2558 เพื่อให้สามารถจัดเก็บ เข้าถึงข้อมูล และนำมาใช้ประโยชน์ในการดูแลมากขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาต่อไป สำหรับการพัฒนาระยะที่3 เน้นการขยายให้ครอบคลุมและเน้นการพัฒนาเชิงคุณภาพมากขึ้น จะเห็นว่าการพัฒนาของเครือข่ายจังหวัดหนองคายเพื่อให้มีคลินิกโรคไตเรื้อรังให้ได้ครอบคลุมทั้งจังหวัดเชื่อมโยงกับชุมชนระดับรพ.สต.นั้นมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับการศึกษาของ พิสิฐ อินทรวงษ์⁴ ที่พบว่า ผู้ป่วยไตเสื่อมระยะที่ 3 ได้รับการดูแลที่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามแนวทางการดูแล มีค่าการเสื่อมของไตน้อยกว่าผู้ป่วยที่ได้รับการดูแลในโรงพยาบาลประจำจังหวัด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $P < .01$ แสดงถึงว่าผู้ป่วยไตเสื่อมระยะต้นสามารถให้การดูแลตามมาตรฐานที่ รพ.สต. ได้นั้นคือสามารถจัดรูปแบบการดูแลในรูปแบบ 3 level ได้และในรพ.สต.ต้นแบบ 15 แห่ง สามารถดูแลได้ผลดีเช่นกัน

ผลลัพธ์การดำเนินการทำให้ มีคลินิกโรคไตเรื้อรังครอบคลุมทั้งจังหวัด ตลอดจนระดับรพ.สต. มีรพ.สต.ต้นแบบ 15 แห่ง มีผู้ป่วยโรคไตรายใหม่ที่มีแนวโน้มลดลง และผลลัพธ์ที่ส่งผลต่อผู้ป่วยคืออัตราการกรองของไตลดลง ค่าการลดลงของ $eGFR < 4 \text{ mL/min/1.73mL/ปี}$ มีค่าในภาพรวมจังหวัดได้ตามมาตรฐาน (ตารางที่1) มีจุดเด่นของรูปแบบการพัฒนา คือ การพัฒนาไปทั้งเครือข่ายทุกระดับ จากจุดนำร่องและขยายไปอย่างต่อเนื่องโดยใช้รูปแบบนี้จากจังหวัดหนองคายขยายไปทั้งเขตสุขภาพที่8 ทั้ง7จังหวัด มานานกว่า3ปี ทำให้การจัดการได้อย่างกว้างขวาง เกิดการเรียนรู้ตามบริบทของแต่ละแห่ง แม้จะไม่ได้ศึกษาในเชิงลึกแต่เกิดประโยชน์กับคนไข้โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มที่ป่วยแล้วทำให้ชะลอความเสื่อมของไตลงได้ เมื่อมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะเห็นคุณภาพที่เกิดในโรงพยาบาลหลายแห่งและเป็นต้นแบบ นั่นคือทีมสหวิชาชีพมีผลต่อการชะลอความเสื่อมของไต ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ดาราพร รุ่งพรายและคณะ³ และ เสาวลักษณ์ ชาวโพทอง⁵ การดูแลของทีมที่ดีช่วยลด unplaned dialysis และเพิ่มคุณภาพชีวิตผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังได้ สำหรับโรงพยาบาลหนองคายมีการจัดบริการ CKD clinic แบบเต็มรูปแบบ มีความเชื่อมโยงประสานกันกับสหสาขาในการดูแล โดยทีมสหสาขาวิชาชีพครบทีมทุกครั้งที่เปิดบริการและมีทีมนัดแผนไทยและทีมสุขศึกษามาเป็นทีมสหสาขาที่เพิ่มจากเกณฑ์มาตรฐาน เป็นทีมที่แข็งแกร่ง มีนวัตกรรมของแต่ละสหวิชาชีพ ตลอดจนมีช่องทาง

การสื่อสารกับเครือข่ายทั้งจังหวัด ทำให้ CKD clinic ได้รับรางวัลรองชนะเลิศ CKD clinic ดีเด่น ในปี2558 และรางวัลชนะเลิศในปี2559 จากสมาคมโรคไตแห่งประเทศไทย
ข้อเสนอแนะ

การศึกษาต่อเนื่องด้านคุณภาพการดูแลในระดับโรงพยาบาลชุมชนเชื่อมโยงกับระดับรพ.สต.ให้เห็น
ผลลัพธ์ระยะยาว

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากเขตสุขภาพที่ 8 ในด้านการสนับสนุนงบประมาณ การจัดอบรมวิชาการแก่บุคลากรผู้ปฏิบัติงานใน CKD clinic รวมทั้งการได้รับความร่วมมือในการประสานงาน จากกลุ่มงานโรคไม่ติดต่อ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองคาย การให้ความร่วมมือจากโรงพยาบาลทุกแห่ง ในการปฏิบัติตามแนวทางการดำเนินงาน CKD clinic และการได้รับความอนุเคราะห์จากอายุรแพทย์โรคไต นายแพทย์พิสิฐ อินทรวงษ์โชติ ในการให้คำแนะนำและแนวคิดในการวางแผนทางการพัฒนาการดำเนินงาน CKD clinic เป็นอย่างดียิ่ง

ผู้วิจัย

1. นางมณีวรรณ ตั้งขจรศักดิ์	พยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ หัวหน้าหน่วยไตเทียม
2. นางวันเพ็ญ วิศิษฐ์ชัยนันท์	พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ ประจำคลินิกชะลอไตเสื่อม
3. ภญ.ธันย์ชนก รุ่งเรือง	เภสัชกรปฏิบัติการ ประจำคลินิกชะลอไตเสื่อม
4. นางกมลฐา เกย์ดำนกลาง	นักโภชนาการชำนาญการ ประจำคลินิกชะลอไตเสื่อม
5. นางธันนันทน์ ศิริसानต์	นักกายภาพบำบัดชำนาญการ ประจำคลินิกชะลอไตเสื่อม
6. นางบงกชจันทร์ ถนอมานนท์	พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ งานแพทย์แผนไทย

ที่ปรึกษา

นายแพทย์พิสิฐ อินทรวงษ์โชติ นายแพทย์เชี่ยวชาญ อายุรแพทย์โรคไต

เอกสารอ้างอิง

1. Ingsathit A, Thakkinstian A, Chaiprasert A, Sangthawan P, Gojaseni P, Kattisunthorn K; the Thai-SEEK Group. Prevalence and risk factors of chronic kidney disease in the Thai adult population: Thai SEEK study. Nephrol Dial Transplant 2010; 1567-75.
2. ประเสริฐ ธนกิจจารุ. สถานการณ์ปัจจุบันของโรคไตเรื้อรังในประเทศไทย. วารสารกรมการแพทย์ 2558; กันยายน-ตุลาคม: 5-8.
3. ดาราพร รุ่งพราย, อุปถัมภ์ ศุภสิริรุ้, นัฐพล บุษบา, ณิชฎนัย อุตมเพทาย, นาเดียเจอะเอาะ. การศึกษานำร่อง ผลของการดูแลผู้ป่วยแบบสหวิชาชีพต่อการชะลอการเสื่อมของไตในผู้ป่วยโรคไตเรื้อรัง. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการศูนย์การแพทย์กาญจนาภิเษก ประจำปี 2559; 70-89.
4. พิสิฐ อินทรวงษ์โชติ. ประสิทธิภาพการรักษาโรคไตเรื้อรังระยะที่ 3 ที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เทียบกับโรงพยาบาลหนองคาย. วารสารโรงพยาบาลพุทธโสธร 2558; 31(2): 17-21.
5. เสาวลักษณ์ ชาวโพนทอง. การดูแลผู้ป่วยโรคไตเรื้อรัง โดยทีมสหวิชาชีพในคลินิกโรคไตเรื้อรัง โรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา. วารสารสมาคมเวชศาสตร์แห่งประเทศไทย 2558; 5(3): 197-206.

